

INGLIZ VA O‘ZBEK MAQOLLARIDA “VAQT” KONSEPTINING
OBRAZLI IFODALANISHI

Allayorova Charos Toshboy qizi

*Termiz iqtisodiyot va servis universiteti, Xorijiy til va adabiyoti (ingliz tili)
yo‘nalishi 2-bosqich talabasi*

Ilmiy rahbar: Mengnarova Maftuna Toshboy qizi,

Ingliz filologiyasi kafedrasida o‘qituvchisi

E-mail: charosallayorova@gmail.com Tel: +998 99 016 74 78

Annotatsiya: Maqolada ingliz va o‘zbek xalq maqollarida “vaqt” konsepti orqali ifodalangan obrazli tafakkur qiyosiy ravishda tahlil qilinadi. Paremiologik birliklar madaniyat ko‘zgusi sifatida o‘rganilib, ikki xalqning vaqtga bo‘lgan munosabati lingvomadaniy nuqtai nazardan taqqoslanadi. Globallashuv va madaniyatlararo muloqot kuchayib borayotgan bugungi sharoitda turli tildagi vaqt obrazlarining qiyosiy tahlili tarjima nazariyasi va xorijiy til o‘qitish metodikasi uchun katta amaliy ahamiyatga ega.

Kalit so‘zlar: maqol, paremiologiya, “vaqt” konsepti, konseptual metafora, lingvomadaniyat, qiyosiy tahlil, obrazlilik.

Kirish

Maqollar — har bir xalqning hayotiy tajribasi, ahloqiy qarashlari va dunyoqarashini eng ixcham shaklda mujassam etgan og‘zaki ijod namunalari. Tilshunos olim V.I. Dal ta’kidlaganidek, maqol — xalq donoligining qisqa, ammo chuqur ifodasidir. Ingliz va o‘zbek tillaridagi maqollar ikki xalqning ming yillik tafakkur mahsuli bo‘lib, ulardagi konseptlar lingvomadaniy o‘ziga xoslikni aniq aks ettiradi.

“Vaqt” konsepti har ikki xalq dunyoqarashida markaziy o‘rin tutadi, biroq uning verbalizatsiya usullari va obrazli ifodalanishi bir-biridan jiddiy farq qiladi. Mazkur tezisning maqsadi — ingliz va o‘zbek paremiologiyasidagi vaqtga oid maqollarni qiyosiy tahlil qilish hamda ulardagi madaniy-tipologik o‘xshashlik va farqlarni aniqlashdir. Tadqiqot J. Lakoff va M. Johnsonning konseptual metafora nazariyasi (1980) hamda V.A. Maslovaning lingvomadaniyat tamoyillariga asoslanadi.

Asosiy qism

Ingliz va o‘zbek maqollarida “vaqt” konseptining obrazli ifodalanishini quyidagi besh asosiy yo‘nalishda guruhlash mumkin.

1. Vaqt — qimmatbaho boylik. Ingliz tilida: *Time is money* (B. Franklin, 1748), *Time is a precious commodity*. O‘zbek tilida: *Vaqt — oltin, Vaqt — bebaho gavhar*. Har ikki tilda vaqt qadrlanuvchi obyekt sifatida obrazlanadi, biroq ingliz maqollarida u iqtisodiy resurs (money, commodity), o‘zbek maqollarida esa ma’naviy boylik (oltin, gavhar) sifatida ifodalanadi. Bu farq G‘arb va Sharq madaniyatining mehnatga va vaqtga bo‘lgan munosabatidagi tipologik tafovutni ko‘rsatadi.

2. Vaqtning qaytmasligi. Ingliz tilida: *Time and tide wait for no man, Lost time is never found again*. O‘zbek tilida: *Vaqt ketdi — imkon ketdi, Vaqt — qaytmas daryo*. Bu guruhdagi maqollar ikki tilda ham vaqtning qaytarib bo‘lmas, insondan mustaqil kuch ekanligini ta’kidlaydi. Tipologik jihatdan to‘liq mos keladi, lekin obrazli vositalari farqlanadi: ingliz tilida “tide” (suv qaytishi) bilan bog‘liq dengiz obrazi, o‘zbek tilida esa “daryo” obrazi qo‘llaniladi.

3. Vaqt — shifokor va o‘qituvchi. Ingliz tilida: *Time heals all wounds, Time is the best teacher*. O‘zbek tilida: *Vaqt — eng yaxshi tabib, Tajriba — vaqt mevasi*. Bu universal metafora bo‘lib, vaqtning yaratuvchi va tarbiyalovchi kuchini ifodalaydi. Tarjimada to‘liq ekvivalentlikka erishish mumkin.

4. Sabr va vaqt. Ingliz tilida: *Patience is a virtue, Good things come to those who wait.* O‘zbek tilida: *Sabr tagi — sariq oltin, Vaqti kelmasdan g‘o‘r anor pishmas, Sabr qilgan murodga yetar.* Bu yo‘nalishda o‘zbek paremiologiyasi ancha boy bo‘lib, sabr-toqat va vaqtli o‘rinli harakat g‘oyasi sharqona dunyoqarashning markaziy qadriyatlaridan biri ekanligini ko‘rsatadi.

5. Vaqtni boy bermaslik. Ingliz tilida: *A stitch in time saves nine, Strike while the iron is hot, Make hay while the sun shines.* O‘zbek tilida: *Bugungi ishni ertaga qoldirma, Temirni qizigida bos, Fursat qo‘ldan ketmasin.* Bu guruhda tipologik o‘xshashlik juda yaqin: hatto *Strike while the iron is hot — Temirni qizigida bos* maqollari to‘liq mos keladigan ekvivalentlardir, bu universal mehnat tajribasidan kelib chiqqan.

Tahlil natijasida quyidagi xususiyatlar aniqlandi: ingliz maqollarida vaqt ko‘proq pragmatik-iqtisodiy ma’noda obrazlanib, harakat va natija qadrlansa, o‘zbek maqollarida vaqt diniy-falsafiy va ahloqiy nuqtai nazardan tasvirlanib, sabr va to‘g‘ri vaqtni kutish g‘oyasi yetakchilik qiladi.

Xulosa

Qiyosiy tahlil shuni ko‘rsatdiki, ingliz va o‘zbek tillaridagi vaqt bilan bog‘liq maqollar bir qator umumiy konseptual metaforalar (VAQT — BOYLIK, VAQT — SHIFOKOR, VAQT — HARAKAT) orqali quriladi va ko‘p hollarda ekvivalent paralellarga ega bo‘ladi. Biroq har bir tilda madaniy o‘ziga xoslik aniq seziladi: ingliz maqollari pragmatik va biznesga yo‘naltirilgan tafakkurni aks ettirsa, o‘zbek maqollari sabr, vazminlik va diniy-falsafiy yondashuvni ifodalaydi. Bu farq ikki xalqning tarixiy taraqqiyot yo‘li, dini va madaniy qadriyatlaridan kelib chiqadi. Olingan natijalar tarjimashunoslik, lingvomadaniyat va xorijiy til o‘qitish metodikasi sohalarida amaliy ahamiyatga ega bo‘lib, kelajakda kengroq korpus asosida chuqurroq tadqiq qilinishi mumkin.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Lakoff G., Johnson M. *Metaphors We Live By*. — Chicago: University of Chicago Press, 1980. — 242 p.
2. Mieder W. *Proverbs: A Handbook*. — Westport: Greenwood Press, 2004. — 304 p.
3. Mirzayev T., Musoqulov A., Sarimsoqov B. *O‘zbek xalq maqollari*. — Toshkent: Sharq, 2005. — 512 b.
4. Маслова В.А. *Лингвокультурология: Учебное пособие*. — М.: Академия, 2001. — 208 с.

